

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-1-8>

Р. Я. Яремко, І. С. Коваль, О. Т. Ткачик

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788> – Р. Я. Яремко

<https://orcid.org/0000-0002-9204-9228> – І. С. Коваль

<https://orcid.org/0009-0002-2308-2822> – О. Т. Ткачик

yaremic4@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО БОЙОВИХ ДІЙ

У статті аналізуються ключові аспекти психологічної підготовки військовослужбовців, які є надзвичайно важливими для забезпечення їхньої ефективності під час виконання бойових завдань. Цей аспект підготовки має вирішальне значення в умовах постійного ризику для життя та здоров'я військових, що є характерними для бойових дій.

Процес виконання військових завдань супроводжується безліччю складних і стресових ситуацій, які можуть включати в себе бойовий стрес, страх, а також емоційне та фізичне виснаження. Ці чинники здатні серйозно вплинути на боєздатність і ефективність бійців.

Метою дослідження даної теми є всебічний аналіз основних компонентів психологічної підготовки військових і визначення найбільш ефективних методів для запобігання деструктивним психологічним реакціям у процесі виконання бойових завдань. У рамках роботи розглядаються різні техніки саморегуляції, а також інші методи, спрямовані на зниження рівня стресу та покращення психофізіологічного стану військовослужбовців. Ці техніки допомагають військовим зберігати спокій, концентрацію та впевненість у собі навіть в умовах високого ризику.

Додатково у статті розглянуто використання симуляцій бойових умов як важливого елементу підготовки. Симуляції створюють наближені до реальних умови бойових дій, що дозволяє військовим краще адаптуватися до непередбачуваних і мінливих бойових ситуацій. Це сприяє формуванню швидких і виважених рішень, що є критично важливим для успішного виконання завдань у реальних умовах.

Особливу увагу приділено також питанням прав і обов'язків військовослужбовців, розглянутим з етичного та правового поглядів. Це охоплює аналіз норм і стандартів, які регулюють їхню діяльність у бойових умовах, а також питання забезпечення правових гарантій і етичних аспектів під час виконання завдань.

Результати показують, що комплексна психологічна підготовка є ключовим чинником у підтриманні психоемоційної стійкості військових. Це не лише допомагає зменшити вплив стресових чинників, але і підвищує їхню здатність ефективно виконувати завдання в екстремальних ситуаціях. Наукова новизна даної статті полягає в комплексному підході до проблеми психологічної підготовки, що передбачає використання сучасних методик і адаптацію їх до умов збройних конфліктів. Це також передбачає врахування досвіду провідних країн у даній сфері та їхніх методів вирішення відповідних проблем, що забезпечує високий рівень актуальності та практичної значущості представлених результатів.

Ключові слова: психологічна підготовка, військовослужбовці, психоемоційна стійкість.

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF MILITARY PERSONNEL FOR COMBAT OPERATIONS

The article analyzes the key aspects of psychological preparation for military personnel, which are extremely important for ensuring their effectiveness in carrying out combat missions. This aspect of preparation is crucial in conditions of constant risk to the lives and health of military personnel, typical of combat operations.

The process of carrying out military tasks is accompanied by numerous complex and stressful situations, including combat stress, fear, and both emotional and physical exhaustion. These factors can significantly affect the combat readiness and performance of soldiers.

The aim of this study is to provide a comprehensive analysis of the main components of military psychological preparation and to identify the most effective methods for preventing destructive psychological reactions during combat missions. The paper discusses various self-regulation techniques and other methods aimed at reducing stress levels and improving the psychophysiological condition of military personnel. These techniques help soldiers maintain calm, focus, and confidence even in high-risk situations.

Additionally, the article explores the use of combat simulations as an important element of preparation. Simulations create conditions close to real combat scenarios, allowing military personnel to better adapt to unpredictable and changing circumstances. This contributes to the development of quick and well-considered decisions, which is critically important for successfully completing tasks in real combat situations.

Special attention is also given to the rights and duties of military personnel, considered from both ethical and legal perspectives. This includes an analysis of the norms and standards that regulate their activities in combat situations, as well as issues related to legal guarantees and ethical considerations during mission execution.

The results show that comprehensive psychological preparation is a key factor in maintaining the psycho-emotional stability of military personnel. It not only helps reduce the impact of stress factors but also enhances their ability to perform tasks effectively in extreme situations. The scientific novelty of this article lies in its comprehensive approach to psychological preparation, which includes the use of modern methods and their adaptation to the conditions of armed conflict. It also takes into account the experiences of leading countries in this field and their methods for solving relevant problems, ensuring the high relevance and practical significance of the results presented.

Key words: psychological preparation, military personnel, psycho-emotional stability.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. Робота військовослужбовця належить до категорії професій, що характеризуються високим ризиком для життя та здоров'я людини. Це зумовлено такими чинниками, як сильне фізичне та психологічне навантаження, яке впливає на здатність функціонування організму в екстремальних умовах, а також нестабільне зовнішнє середовище, у якому опиняється боєць, де непередбачуваність ситуацій і зміни обстановки можуть становити серйозну загрозу життю. Усе це робить професію військовослужбовця однією з найбільш небезпечних і вимогливих щодо підготовки кадрів. Важливість психологічної підготовки у воєнний час значно зростає порівняно з періодом відносного миру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій цієї проблеми. Першими викликами, з якими стикаються військові в зоні бойових дій, є бойовий стрес і страх. Влучно описує небезпеку паніки на полі бою відома цитата американського генерала Дж. С. Паттона: «Страх вбиває більше людей, ніж смерть».

У сучасній психологічній науці вже створено методи, прийоми та форми організації психологічної підготовки та формування готовності військовослужбовців до дій в екстремальних і особливих умовах (В. Барко, С. Будник, Я. Бондаренко, О. Добрянський, М. Дьяченко, Л. Казмиренко, Л. Кандилович, О. Колесниченко, А. Литвин, В. Потапчук, О. Хміляр, Ю. Широбоков та інші). Значущість розвитку психологічної стійкості до екстремальних ситуацій під час професійної підготовки наголошують у своїх роботах І. Коваль, М. Коваль, З. Ковальчук, М. Козяр, М. Кокун, А. Неурова, І. Приходько, А. Романишин, О. Тимченко, О. Шаповалов, С. Яковенко, В. Ягупов, Р. Яремко й інші.

Одним із завдань дослідження є всебічний аналіз основних компонентів психологічної підготовки військових і визначення найбільш ефективних методів для запобігання деструктивним психологічним реакціям у процесі виконання бойових завдань. А також огляд різноманітних технік саморегуляції, інших методів, які спрямовані на зниження рівня стресу та покращення пси-

хофізіологічного стану військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Заходи підготовки із запобігання бойовому стресу [11] містять такі етапи:

– обговорення власних переживань і страхів – це допомагає знизити напругу. Важливо дати зрозуміти, що страх є нормальною людською реакцією. Командний сержант-майор армії США Боб Галлахер під час підготовки своїх солдатів до вторгнення в Ірак зазначив: «Боятися – це нормально. Якщо б я думав, що ви не боїтеся, я б сумнівався у вас. Але важливо навчитися справлятися із цим страхом, подолати його і виконувати свою роботу як професіонал»;

– розпізнавання симптомів страху – як у себе, так і в інших. Це допоможе зменшити негативний вплив страху та навчитися швидше відновлювати контроль над емоціями.

Згідно з теорією Г. Сельє [4], людина у стресовій ситуації проходить через три фази: тривогу, опір і виснаження. На фазі виснаження може виникнути «неконструктивний стрес», що може загрожувати як самому бійцю, так і його побратимам.

У зв'язку із цим надання першої психологічної допомоги – це необхідна для кожного бійця навичка. Протокол ICOVER [16], розроблений на основі досліджень і свідчень солдатів, які брали участь у бойових діях, є частиною пакету Tactical Stress Care (далі – TSC) і походить від Армії оборони Ізраїлю (AOI).

Процедура надання допомоги за цим протоколом включає шість етапів:

1. Виявлення побратима, який потребує допомоги.
2. Встановлення зорового контакту з ним і підтвердження його присутності.
3. Виявлення готовності підтримати постраждалого, щоб він не відчував себе на самоті.
4. Уточнення фактів стосовно ситуації, що посприяє логічному мисленню бійця.
5. Установлення хронології подій і пояснення подальших кроків – необхідні для встановлення орієнтації.
6. Пропозиція виконати якусь конкретну дію, це допоможе побратиму повернутися до продуктивної діяльності.

Під час сильного збудження людина може закам'яніти або втекти в паніці. Тривалий стрес може спричинити фізичні та психічні хвороби. «Неконструктивний» стрес із відчуттям безнадії може призвести до швидкої смерті через надмірну активність або зупинку симпатичної нервової системи.

Опанування технік заспокоєння та саморегуляції, як-от дихальні та вправи м'язової релаксації

[7; 12], допоможе забезпеченню кращого контролю над психічними та фізичними процесами у військовослужбовців.

Наступний не менш важливий аспект, це тренування реакцій у «нестабільному» середовищі. Психологічна підготовка передбачає симуляції бойових умов, що допомагають військовослужбовцям навчатися адаптуватися до швидкозмінних ситуацій і діяти в різноманітних умовах.

Наприклад, під час проходження курсу молодого бійця в НГУ «Азов» рекрути проходять підготовку в умовах, максимально наближених до бойових, навчаються швидко реагувати, для збереження свого життя та життя побратима [3]. Схожі практики в підготовці проходять і бойові медики в навчальних центрах і на полігонах. Як приклад можна навести Allied Spirit – це навчання, яке проводиться під керівництвом США для країн-союзників на німецьких полігонах, зокрема, на них тренуються і бойові медики. Їх оцінюють за тим, наскільки ефективно та швидко вони приймають, транспортують і надають першу медичну допомогу пораненим у тактичних умовах.

Багато авторів досліджень говорять про схильність людей до «інстинктивного» опору до вбивства представника власного виду, як і у тварин.

У 1947 р. американський генерал Дж. С. Маршалл [9] провів опитування серед ветеранів бойових піхотних частин Другої світової війни, щоб вивчити поведінку солдатів і офіцерів у реальних бойових умовах. Результати були несподіваними: менше 25% військовослужбовців армії США відкривали вогонь у бік противника під час бою, лише 2% цілеспрямовано цілилися у ворога.

Мотиваційну сферу бійця можна назвати «фундаментом», адже саме від неї залежить потенціал того, що він може і готовий зробити.

Коли мотивація базується на чітких і усвідомлених переконаннях – військовослужбовець буде непохитний у своїй діяльності та докладатиме зусиль і надзусиль для досягнення результату. Саме із цієї причини добровольчі формування або військовий рекрутинг здебільшого ефективніші, оскільки людина розуміє, що треба буде «добре постаратися», і попри все, це не буде гарантією її потрапляння в бажаний підрозділ або команду.

У дослідженні «Особливості мотивації військовослужбовців до військово-професійної діяльності» Херсонського державного університету [17] серед основних мотивів військовослужбовців виділили: прагнення до самореалізації, до поваги та самоповаги, прояву патріотичності, вирішення особистісних проблем.

Важливе місце посідає зниження «чутливості» за допомогою тренування на мішенях, які

нагадують фігуру ворога, або ж із фотографіями людських обличч. За допомогою цього встановлюється емоційна, соціокультурна та моральна дистанція між бійцем і його супротивником. Дегуманізація супротивника є наративом війни. В історії ХХ–ХХІ ст. ми можемо побачити безліч прикладів.

У бойових умовах солдати можуть виявляти більшу готовність до здійснення ліквідації ворогів, якщо вони вважають, що це захистить їхніх соратників, за життя яких вони відчують велику відповідальність. Також відчуття «анонімності» й усвідомлення себе невід'ємною частиною підрозділу можуть додатково сприяти готовності до пострілу.

Присутність командира також відіграє свою роль: його авторитет, зрозумілість завдань і команд до виконання особовому складу. Це може значно підвищити ефективність солдатів. Процитуюмо начальника штабу «Азову» Богдана Кротевича на псевдо «Тавр»: «Солдат не буде воювати за командира роти, якого він не бачить» [18].

Згідно з дослідженням «Лідерство на полі бою: дослідження військового лідерства в Україні», яке проводилося Центром лідерства Українського католицького університету [8], було з'ясовано, що військові лідери (регулярних військових структур і добровольці) демонструють високі показники розвитку більшості лідерських чеснот. Наприклад, такі якості, як розсудливість, зваженість і справедливість, розвинені у військових краще, однак у військових критично низький рівень таких чеснот, як гуманність і смиренність.

Наступний аспект – злагодження. Цей процес є важливою складовою частиною підготовки та функціонування будь-якої військової одиниці. Бойове злагодження [6] необхідне для забезпечення ефективної внутрішньої комунікації та виконання поставлених завдань у повному обсязі.

1. Розвиток довіри та взаємоповаги серед військовослужбовців.

2. Формування командного духу та відчуття єдності.

3. Тренування та розвиток навичок командної взаємодії.

4. Підтримка та взаємодопомога.

Зазвичай під час формування підрозділів, перебування в пунктах постійної дислокації, після тривалої відсутності комунікації між особовим складом, відпусток чи відряджень або в разі доукомплектування новим особовим складом з інших підрозділів необхідно відновлювати тренувальний процес злагодження. Ці тренування мають проводитися постійно в повсякденній діяльності підрозділів. Без тренування цього процесу бійці

перестають бути підрозділом і перетворюються на хаотичну групу людей, які перебувають в одному місці, але не можуть виконувати поставлені перед ними бойові завдання на досить високому рівні.

Досить функціональну модель формування згуртованості підрозділів світу надав Ізраїль [13]:

1. Процес формування згуртованості у невеликих групах в Ізраїлі починається ще в період шкільного навчання, спрямовуючись на максимальне проведення часу учнів у соціальних групах, розвиток дружби та почуття відданості колективу.

2. В ізраїльських збройних силах поширена практика «вертикальної інтеграції», де кожен новобранець залишається в тому ж підрозділі від моменту призову і до кінця своєї служби.

3. Резервні війська в Ізраїлі зазвичай формуються на територіальній основі та складаються з мешканців одного району. Це дозволяє резервістам стати частиною великої «військової родини».

4. Окремі резервісти ізраїльської армії можуть служити в одному підрозділі понад 20 років разом із тими ж товаришами та командирами. Для ізраїльських військових змінюються лише війни, але не комплектація їхніх «колективів».

Значне місце як історики, так і психологи віддають людському чиннику. Людський чинник у широкому розумінні – це особистісні якості, які формуються в суспільстві та визначаються його основними соціальними векторами. Військові ж схиляються до того, що це комплексний феномен.

Він включає в себе цінності, моральні принципи, стандарти поведінки, плани життя, рівень освіти й інформованості, навички, що формуються у процесі праці та в соціальних відносинах, а також настанови й уявлення про ключові аспекти соціального життя. «Війна може й ведеться зброєю, але перемагається людьми. Дух солдатів і їхніх командирів веде до перемоги», – казав вищезгаданий генерал Дж. С. Паттон. В українській історії знаходилося багато підтверджень цієї цитати.

Однією з найвизначніших подій війни на Сході стала оборона Донецького аеропорту, відома тепер фразою «Люди вистояли – не витримав бетон». Бої за Донецький аеропорт – одні з найзапекліших боїв – тривали із травня 2014 р. до 20 січня 2015 р. Понад 242 дні українські військові, добровольці, медики та волонтери протистояли навалі російсько-окупаційних військ і проросійських бойовиків, знято відстоювали рідну землю. Звитязна оборона летовища стала символом незламності та бойового духу нашого війська, а захисники терміналів отримали почесне звання «кіборгів» [1].

Оборона «Азовсталі» [2] – бойові дії, що тривали з 18 березня до 20 травня 2022 р. на території маріупольського металургійного комбінату «Азовсталь» і на прилеглий території та відбувалися в рамках боїв за Маріуполь під час російського вторгнення в Україну. Обстріл позицій вівся постійно, на 360 градусів, від авіації до реактивної артилерії. Попри це, військовослужбовці продовжували вести оборону. Національна гвардія, військові сили морської піхоти, патрульна служба поліції та прикордонники – стояли до останнього.

Ще одним важливим аспектом є формування у військовослужбовців етики та моралі, де їм надаються знання про свої права й обов'язки відповідно до міжнародного гуманітарного права [5] та кодексу честі.

Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, укладена в 1949 р., установлює основні правила, яких повинні дотримуватися всі учасники збройних конфліктів:

1. Завжди має забезпечуватися гуманне поводження з військовополоненими; жорстоке поводження, тортури або будь-яка форма знущання заборонені.

2. Полонених повинні забезпечувати достатнім харчуванням, медичною допомогою та відповідними умовами життя.

3. Військовополонені мають право на справедливий судовий процес, якщо їм пред'явлено обвинувачення.

4. Їм повинна бути надана можливість спілкуватися з родиною й отримувати допомогу від гуманітарних організацій.

5. Репресії проти військовополонених як відповідь на дії ворога заборонені.

6. Після завершення бойових дій військовополонені мають бути негайно репатрійовані.

Ці положення спрямовані на забезпечення захисту прав і людської гідності.

На українському прикладі задокументовано незліченну кількість воєнних злочинів, які були скоєні проросійськими бойовиками маріонеткових ДНР та ЛНР, військовослужбовцями Збройних сил РФ [14] на Сході України протягом 2014–2021 рр. Особлива жорстокість проросійських бойовиків була спрямована проти українських добровольців і волонтерів.

На жаль, у сучасних реаліях військових конфліктів міжнародне гуманітарне право не працює у «дві сторони», здебільшого дотримання законів і звичаїв війни лежить суто на демократіях. Також відомо й про бездіяльність РТЧХ [15], який повинен допомагати з установленням осіб полонених і не допускати жорстокого поводження з ними.

Професійна етика офіцера [7] передбачає дотримання моральних принципів, норм і військово-етичних категорій, що визначають його ставлення до військового обов'язку як професійного, а через нього – і до обов'язку громадянина.

Як і в усьому суспільстві, основною соціальною та моральною цінністю є відданість Батьківщині та народу. У цій професійній сфері особливо високо цінуються такі якості, як відвага та сміливість. Без цих характеристик офіцер/ка не зможе виконувати свій обов'язок захисту рідної землі. Однак в екстремальних умовах бійці можуть зіткнутися із ситуаціями, коли доведеться вибирати між особистими моральними принципами та виконанням обов'язків. Це може призвести до виникнення сильних внутрішніх конфліктів і переживань, що негативно вплине на психічний стан.

Не менш важливою є підготовка військовослужбовців до можливого потрапляння в полон. Організація спеціальної психологічної підготовки відіграє критичну роль у забезпеченні того, щоб бійці могли зберегти оптимальну поведінку в таких екстремальних умовах, що, у свою чергу, може врятувати їхнє життя. Вона повинна включати навчання стратегій адаптації до тривалого утримання в неволі, а також вміння підтримувати моральний дух, оскільки, як зазначив відомий австрійський психолог Віктор Франкл, «хто має заради кого жити, той може витримати все». Не менш важливо навчити ідентифікувати й уникати провокацій із боку ворога, бо це може зберегти життя бійцю.

У дослідженні різних способів подолання нудьги та пристосування до тривалого перебування в одиночній камері, які використовували американські військові пілоти у В'єтнамі, було виявлено такі стратегії [10]:

1. Взаємодія між полоненими й охороною. Пілоти спілкувалися з охоронцями, спостерігали за їхньою поведінкою, використовували гумор тощо.

2. Відтворення минулого. Ця стратегія допомагала пілотам утримувати зв'язок з їхнім попереднім життям. Вони згадували події з минулого, сімейні моменти, що створювало відчуття стабільності та знижувало рівень стресу.

3. Повторювані та саморозвивальні дії. Ця стратегія включала різноманітні рутинні заняття, які допомагали структурувати час та підтримувати психічну активність.

До цього пункту можна навести слова військовослужбовця НГУ «Азов» Ярослава на псевдо «Ясь» [19] про полон: «Навіть у тих умовах ми

духом не падали. Збирались у «гуртки по інтересах», спілкувались. Хто чим захоплювався в житті, тим ділився. Хтось знав англійську добре, хтось багато подорожував. Ми займалися спортом, наскільки це було можливо. Читали книжки, які вдавалося пронести з Азовсталі».

Висновки. Отже, психологічна підготовка військовослужбовців перед бойовими діями є критично важливою. Вона допомагає їм зберігати стійкість і контроль над емоціями, забезпечує збереження рівноваги в умовах високої напруги, а також сприяє розвитку навичок спілкування та співпраці. Ці аспекти забезпечують військових необхідними засобами для успішного виконання завдань у бойових умовах. У подальших наукових розвідках убачаємо проведення теоретико-емпіричного дослідження впливу стрес-факторів на психоемоційний стан військовослужбовця у процесі психологічної підготовки.

Список літератури:

1. Битва за Донецький аеропорт: хроніка подвигу, цифри, факти, значення та уроки. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/20/bytva-za-doneczkyj-aeroport-hronika-podvygu-cyfyry-fakty-znachennya-ta-uroky/>.
2. Бої за Азовсталь. URL: https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/Бої_за_Азовсталь.html.
3. Вступ до Азову: боєць пояснив, які кроки має пройти доброволець. *Суспільне / Новини*. URL: <https://suspilne.media/489157-vstup-do-azovu-boeasniv-aki-kroki-mae-projti-dobrovolec/>.
4. Загальний адаптаційний синдром: Реакція вашого тіла на стрес. *Healthline*. URL: <https://www.healthline.com/health/general-adaptation-syndrome>.
5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. *Офіційний вебпортал Парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
6. Колективна підготовка. URL: <https://tro.mil.gov.ua/rozvytok/bazoviy-vishkil/>.
7. Кодекс честі офіцера Збройних сил України. *Sprotyv G7*. URL: <https://sprotyv7.com.ua/lesson/kodeks-chesti-oficera-zbrojnih-sil-ukraini>.
8. Лідерство на полі бою: дослідження військового лідерства в Україні. *Center for Leadership*. URL: <https://uculeadership.com.ua/blog/doslidzhennya/liderstvo-na-poli-boyu-doslidzhennya-vijskovogo-liderstva-v-ukrayini/>.
9. Людина проти вогню: Проблема командування в бою. Університет Оклахоми, 2000. 224 с.
10. Особлива психологічна підготовка військових до полону та поведінки у полоні. URL: <https://navy.mil.gov.ua/osobлива-psikhologichna-pidgotovka-vijskovikh-do-polonu-ta-povedinki-u-poloni-2/>.

11. Подолання бойового стресу у військових підрозділах. *Sprotyv G7*. URL: <https://sprotyv7.com.ua/lesson/podolannya-bojovogo-stresu-u-vijskovix-pidrozdilax>.

12. Пам'ятка офіцеру-психологу щодо організації психологічного супроводження військовослужбовців під час виконання завдань за призначенням. URL: https://www.mil.gov.ua/content/pdf/psix_zabezpechenya/met_book.pdf.

13. Комар Зоран. Психологічна стійкість воїна: підручник. 2-ге вид. Київ, 2017. 185 с.

14. Правозахисники з 2014 р. зафіксували понад 50 тисяч міжнародних злочинів Росії. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3758862-pravozahisniki-z-2014-roku-zafiksuvali-ponad-50-tisac-miznarodnih-zlociniv-rosii.html>.

15. Червоний Хрест вирішив не призупиняти діяльність російського відділення, незважаючи на зв'язки з військовою машиною Кремля. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/29/red-cross-decides-against-suspending-russian-branch-despite-links-to-kremlin-war-machine>.

16. Окрема навчальна програма: iCover. *WRAIR*. URL: <https://wrair.health.mil/News-Media/Investigators-Dispatch-Fact-Sheets/Display-Factsheet/Article/3414354/icover-stand-alone-training/>.

17. Особливості мотивації військовослужбовців до військової професійної діяльності. *Insight: психологічні виміри суспільства*. 2019. № 2. С. 31–36. URL: <https://doi.org/10.32999/2663-970x/2019-2-4>.

18. Українська правда. АЗОВ і «РЕДИС» / СОДОЛЬ І ДБР / Дебілізм і халатність – КРОТЕВИЧ «ТАВР» | ДИВИСЬ, 2024. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KDNdEnhLb18>.

19. «Нам давали 3 книги. Обов'язково одна з них була написана Леніним»: азовець Ярослав про Маріуполь, полон і волю. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/09/13/256510/>.

20. Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists / R. Yaremko et al. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. № 53. P. 288–297. DOI: 10.34069/AI/2022.53.05.28.

References:

1. ArmyInform (2022, January 20). Battle for Donetsk airport: Chronicle of heroism, numbers, facts, significance, and lessons. ArmyInform News Agency. Retrieved from <https://armyinform.com.ua/2022/01/20/bytva-za-doneczkyj-aeroport-hronika-podvygu-cyfyry-fakty-znachennya-ta-uroky/>.
2. Boi za Azovstal [Battles for Azovstal]. Retrieved from https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/Бої_за_Азовсталь.html.
3. Suspilne News (2023, May 20). Vstup do Azovu: boiets poiasnyv, yaki kroky maie proity dobrovolets [Joining Azov: A soldier explains the steps

a volunteer must go through]. Retrieved from <https://suspilne.media/489157-vstup-do-azovu-boec-poasniv-aki-kroki-mae-projti-dobrovolec/>.

4. Higuera, V. Zahalnyi adaptatsiinyi syndrom: Reaktsiia vashoho tila na stres [General adaptation syndrome: Your body's response to stress]. Healthline. Retrieved from <https://www.healthline.com/health/general-adaptation-syndrome>.

5. Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy [Parliament of Ukraine. Geneva Convention relative to the treatment of prisoners of war]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

6. Territorial Defense Forces of Ukraine [Territorial Defense Forces of Ukraine]. Collective training. Retrieved from <https://tro.mil.gov.ua/rozvytok/bazoviy-vishkil/>.

7. Sprotyv G7. Kodeks chesti ofitsera Zbroinykh Syl Ukrainy [Code of honor of the officer of the Armed Forces of Ukraine.] Retrieved from <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/kodeks-chesti-oficera-zbrojnix-sil-ukraini/>.

8. Liderstvo na poli boiu: doslidzhennia viiskovoho liderstva v Ukraini [Center for Leadership. Leadership on the battlefield: A study of military leadership in Ukraine]. <https://uculeadership.com.ua/blog/doslidzhennya/liderstvo-na-poli-boyu-doslidzhennya-vijskovogo-liderstva-v-ukrayini/>.

9. Marshall, S. L. A. (2000). Liudyna proty vohniu: Problema komanduvannia v boiu. Universytet [Men against fire: The problem of battle command]. University of Oklahoma Press.

10. Osoblyva psykholohichna pidhotovka viiskovykh do polonu ta povedinky u poloni [Ukrainian Navy. Special psychological training of military personnel for captivity and behavior in captivity]. <https://navy.mil.gov.ua/osobliva-psikhologichna-pidgotovka-vijskovikh-do-polonu-ta-povedinki-u-poloni-2/>.

11. Sprotyv G7. Overcoming combat stress in military units. <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/podolannya-bojovogo-stresu-u-vijskovix-pidrozdilax/>.

12. Podolannia boiovoho stresu u viiskovykh pidrozdilakh [Ministry of Defense of Ukraine. Guide for a psychologist-officer on organizing psychological support for military personnel during the performance of assigned tasks]. https://www.mil.gov.ua/content/pdf/psix_zabezpechenya/met_book.pdf.

13. Komar, Z. (2017). Psykholohichna stiikist voina [Psychological resilience of the warrior]: A textbook (2nd ed.). Kyiv.

14. Ukrinform. (2024, September 17). Pravozakhysnyky z 2014 roku zafiksuvaly ponad 50 tysiach mizhnarodnykh zlochyniv Rosii [Human rights defenders have recorded over 50,000 international crimes by Russia] since 2014. Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3758862-pravozahisniki-z-2014-roku-zafiksuvali-ponad-50-tisac-mizhnarodnih-zlochyniv-rosii.html>.

15. Walker, S. (2024, April 29). Chervonyi Khrest vyrishyv ne pryzupyniaty diialnist rosiiskoho viddilennia, nezvazhaiuchy na zviazky z viiskovoiu mashynoiu Kremliia [Red Cross decides against suspending Russian branch despite links to Kremlin war machine]. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/29/red-cross-decides-against-suspending-russian-branch-despite-links-to-kremlin-war-machine>.

16. Okrema navchalna prohrama [Walter Reed Army Institute of Research] (WRAIR). (2023, June 5). iCover: Stand-alone training. <https://wrair.health.mil/News-Media/Investigators-Dispatch-Fact-Sheets/Display-Factsheet/Article/3414354/icover-stand-alone-training/>.

17. Vitaliia, S., & Hanna, N. (2019). Osoblyvosti motyvatsii viiskovosluzhbovtsiv do viiskovoi profesiinoi diialnosti. [Features of military personnel motivation for professional military activities]. *Insight: The psychological dimensions of society*, (2), 31–36. <https://doi.org/10.32999/2663-970x/2019-2-4>.

18. Ukrainska Pravda. (2024). [Azov and “Redis”/Sodol and DBR/Absurdity and negligence – Krotevykh “Tavr”]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=KDNdEnhLb18>.

19. Ukrainska Pravda (2023, September 13). “Nam davaly 3 knyhy. Obov’iazkovo odna z nykh bula napysana Leninym” [“We were given 3 books. One of them was always written by Lenin”]: Azovstal fighter Yaroslav about Mariupol, captivity, and willpower. <https://life.pravda.com.ua/society/2023/09/13/256510/>.

20. Yaremko, R., Vavryniv, O., Tsiupryk, A., Perelygina, L., & Koval, I. (2022). Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists. *Amazonia Investiga – Amazon Research*, vol. 11, no. 53, pp. 288–297. DOI: 10.34069/AI/2022.53.05.28/.

© Р. Я. Яремко, І. С. Коваль, О. Т. Ткачик 2024.

Науково-методична стаття.

Надійшла до редакції 25.09.2024.

Прийнято до публікації 31.10.2024.